

ALAŞEHİRLİ MAKĀLĪ MUSTAFA BEY VE MECMUALARDAKİ BAZI ŞİİRLERİ

Araş. Gör. Fatih KOYUNCU

Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Aynı mahlas kullanmanın bazı karıştırmalara sebep olduğu, bir şaire ait eserlerin başkasına mal edildiği, bazan hayat hikâyelerinin de bu karıştırmadan payını aldığı bilinmektedir. 16 ve 17. asır biyografik kaynaklarının çoğunda “Makālī” mahlaslı iki şairden bahsedilir. Ancak daha sonraki bazı biyografik eserlerde bu kayıtlar birbirine karıştırılmış gibi görünmektedir. Meselâ, ünlü biyografi yazarı Bursalı Mehmed Tâhir Bey, aynı şehirden iki Makālī çıktığı yolundaki kaydın bir yanlışlık olduğu tahmininde bulunmuş; Nail Tuman ise onun anılan fikrine itiraz etmiştir. Âşık Çelebi Tezkiresi’nde söz konusu mahlası kullanan tek bir şairden bahsedilmiş; anılan kayıt daha sonra bilinen iki “Makālī”den farklı, üçüncü bir “Makālī” olarak mütalâa edilmiştir.

Bu makalede, edebiyat tarihimizde “Makālī” mahlasını kullanmış olan şairlerle ilgili bilgi verilecek; ardından Makālī Mustafa Bey’e ait olduğu tahmin edilen bazı kaside ve gazeller sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: 16. yüzyıl, Makālī, kaside, gazel

MAKĀLĪ MUSTAFA BEY FROM ALAŞEHİR AND SOME OF HIS POEMS IN JOURNALS

ABSTRACT

It is known that using the same pseudonym caused some scrambles, a work of a poet that is personalized to someone else, sometimes life-stories sharing of this scramble. Two poet, who have pseudonym of “Makālī”, are mentioned in most of biographical sources of 16 and 17 century. However, in subsequent works, some biographical records of these seems to be mixed with each other. For example, the famous biographer of Mehmed Tahir Bey from Bursa, presumes an mistake about the record on two “Makālī” from the same city, but Nail Tuman objects to his foregoing idea. Only one poet who uses the mentioned pseudonym in Âşık Çelebi Letter is stated, the mentioned record is deliberated as the third Makali that is different from the two-known-Makālī later.

In this article, information about poets who have used “Makālī” pseudonym in literary history will be given, then some eulogies and odes are presented estimated the belongs to Makālī Mustafa Bey.

Keywords: 16th Century, Makālī, eulogy, ode

16. asırda, bilhassa Kanunî Sultan Süleyman zamanında, Osmanlı memleketlerindeki ilmî, kültürel ve edebî hayat, devletin siyasî ve askerî ihtişamına uygun bir şekilde gelişmiştir. Osmanlı medreselerinde eğitim, dinî ilimlerin yanında matematik, tıp, astronomi, tarih ve coğrafya gibi ilim dallarında en üst seviyede yaptırılmış ve anılan ilim şubelerinde birçok âlim yetişmiştir. (Uzunçarşılı, 1988, II, 591-607) İlim ve sanata hizmet edenlere başta padişahlar olmak üzere ileri gelen devlet adamlarının itibar etmesi ve onları desteklemesi, bu asırda Osmanlılarda şiir ve edebiyatın yüksek bir dereceye çıkmasını sağlamıştır. (Köprülü, 1933: 537) Eli kalem tutan bir çok kişi, ülkenin dört bir yanından sanat ve hünerini göstermek, şiirini padişaha sunarak, padişahın gözüne girip iltifatını kazanmak için İstanbul'a yönelmiştir. Kanunî Sultan Süleyman'ın kendisi divan sahibi bir şair ve sarayında bulunanların da divan şiiri kültürüne vâkıf olmasından dolayı o devir şairlerinin bir kısmı Kanunî'nin ve önde gelen devlet adamlarının ilgi ve iltifatına mazhar olmuştur. (Yılmaz, 1996: 11).

II. Selim zamanında da İstanbul'daki kültür ve sanat yoğunluğu devam etmiş; bir çok şair sultanın ihsanından yararlanmıştır. Ancak Sultan Selim'in saltanatı (1566-1574) kısa sürmüştü; özellikle padişahın son zamanlarında artan dindarlığı ve sadece hocalar ve şeyhlerle olan ilgisinden dolayı saray, şairler için bir sığınak olmaktan çıkmıştır. (İpekten, 1996:118).

16. asrın ilk yarısından itibaren Anadolu sahasında yazılan şüara tezkirelerinde payitaht (İstanbul) ve çevresinde yaşayan şairlerle ilgili daha sağlıklı ve tafsilâtı bilgi verilebildiği, buna karşılık merkezden uzak sayılabilecek şehirlerde yaşayan edebî şahsiyetlerin anılan eserlerde ya hiç söz edilmediği veya edilmişse de oldukça az tanıtıldığı söylenebilir. O çağlarda haber alma yollarının mektuplaşma, yüz yüze görüşme ve eserden bilgi edinme tarzında, ulaşım vasıtalarının da sınırlı olduğu göz önüne getirilirse, bunun devrin şartlarından ileri geldiği anlaşılabacaktır. Hâlbuki sadece İstanbul ve çevresindeki şehirlerle Rumeli'de değil, Anadolu şehirlerinde de az veya çok edebî faaliyetlerin olduğu, hele Manisa, Amasya, Kütahya, Trabzon gibi şehzade sancağı olan şehirlerde, bazen devlet adamlarının teşvik ve himayesi altında gelişen, hatırı sayılır edebî muhitlerin, ilmî meclis ve mahfillerin bulunduğu bilinmektedir. Manisa da bu şanslı şehirlerimizdendir. Biz de bu çalışmamızda Manisa Alaşehirli olan Makâlî mahlaslı Makâlî Mehmed ve Makâlî Mustafa Beylerden ve iki mecmuada rastladığımız ve Makâlî Mustafa Bey'a ait olduğunu düşündüğümüz bazı kaside ve gazellerden bahsetmek istedik.

Bağdatlı Ahdî, Kınalızâde Hasan Çelebi, Riyâzî Mehmed ve Kafzâde Fâ'izî'nin şüara tezkirelerinde, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr* adlı tarihinde ve bunlara dayanan biyografik kaynaklarımızda 16. yüzyıl divan şairi olarak iki Makâlî'den bahsedilir. (Ahdî, 2005: 534-535; Kınalı-zâde, 1989: 920-922; Beyânî, 1997: 271-273; Âlî, 1994:327-328; Kaf-zâde, 1997: 507; Riyâzî,

vr.147a-147b; Müstakim-zâde, 2000: 403; Ş. Sâmi, 1996: 4361; M. Süreyya, 1996: 929; Tuman, 1949: 973-974) Âşık Çelebi, tezkiresinde ve Bursalı Tâhir Bey, Osmanlı Müellifleri adlı eserinde bir Makâlî'den bahseder. (Âşık Çelebi, 2010: 825; Tâhir, 2000: 411) Bursalı Tâhir Bey, Hasan Çelebi tezkiresinde "Makâlî" mahlaslı iki şairden bahsedilmesinin bir "eser-i zuhûl", yani yanılma belirtisi olduğunu ifade ederek ortada bir karıştırma bulunduğunu iddia etmiştir. (Tâhir, 2000: 412) Nail Tuman ise, Hasan Çelebi'nin değil, Bursalı Mehmet Tahir'in yanlış olduğunu şöyle ifade eder: "*Osmanlı Mü'ellifleri*, Hasan Çelebi'nin Alaşehir'den bir Makâlî daha irâdî eser-i zuhûl olsa gerekdir demekle kendisi zuhûl etmiştir. Çünkü Mehmed Makâlî ve Mustafa Makâlî isimleriyle iki Makâlî vardır. Mü'ellif tedkik noksanlığıyla Makâlîleri birbirine karıştırmış. Hâlbuki Mustafa Makâlî'nin vefât târihi 997'dir." (Tuman, 1949: 973)

Gelibolulu Âlî, *Kühû'l-ahbâr*'da iki Makâlî'nin bir mecliste bir araya geldiğini anlatır: "Bu haķir meclisinde ikisi bile bir yire geldi. Her ķangısı bir beyit okıdı ise ol birisi benümdür da'vâsın itdi." (Âlî, 1994: 327-328) Âlî Efendi'nin verdiği bu bilgi, 16. asırda Makâlî mahlaslı bir değil, iki şairin yaşadığı şeklindeki kayıtları teyid edici görünmektedir.

Yukarıda naklettiğimiz bilgilere istinaden 16. asırda iki Makâlî'nin yaşadığını söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi Makâlî Mehmed, ikincisi de Makâlî Mustafa'dır.

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde Âşık Çelebi'nin bahsettiği Makâlî, yukarıda zikredilen iki Makâlî'den ayrı bir kişi olarak tanıtılmıştır. (Haluk İpekten vd. 1998: 275) . Âşık Çelebi, ikinci bir Makâlî'nin olmadığını iddia etmez. Tezkirelerde şairlerin şiirleri hakkında birbirine yakın ifadeler kullanıldığı ve diğerlerinden ayrı bir kişi olarak değerlendirebileceğimiz farklılık pek görülmediği için, Âşık Çelebi'nin bahsettiği Makâlî'nin üçüncü bir Makâlî değil, iki Makâlî'den biri olduğuna hükmedilebilir.

Şimdi Makâlî Mehmed Çelebi ve Makâlî Mustafa Bey hakkında bilgiler vermeye çalışacağız.

Makâlî Mehmed Çelebi: Kaynaklarda Makâlî Mehmed Çelebi ile ilgili verilen bilgiler sınırlıdır. Bu eserlerden öğrendiğimize göre, Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim devri şairlerinden olan Makâlî'nin asıl adı Mehmed Çelebi'dir. "Hammâmcı-zâde" ünvanıyla tanınan Mehmed Çelebi, Aydın vilâyetine bağlı Alaşehir kasabasındandır. Gelibolulu Âlî, *Kühû'l-ahbâr*'da Akşehirli olduğunu, Kınalızâde Hasan Çelebi *Tezkiretü's-şuarâ*'da onun Güzelhisarlı olduğunu belirtir. Arap-zâde'den mülâzım olan Mehmed Çelebi, kadılık yapmış ve Hicrî 992 (M. 1584) yılında vefat etmiştir. Onun Üsküdar'da gömülmüş olduğu da hakkında edindiğimiz sınırlı bilgiler arasındadır. *Riyâzî Tezkiresine* dayandığı anlaşılan Bursalı Mehmet Tahir Bey ise onun Edirnekapı dışına defnedildiğini ifade eder. Attâr'ın meşhur Farsça ve manzum *Pend-nâme*'sinin Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezid adına yapılmış bir tercümesi vardır. Müjgân Cunbur, Şehzade Bayezid için çevrilen *Pend-*

nâme'nin, muhtemelen bahis konusu ettiğimiz Makālî'ye ait olduğunu belirtir.¹ (Ahdî, 2005: 534; Kınalı-zâde, 1989: 920-921; Beyânî, 1997: 271-272; Âlî, 1994:327; Kaf-zâde, 1997: 507; Riyâzî, vr.147b; Müstakim-zâde, 2000: 403; Ş. Sâmi, 1996: 4361; Bursalı M. Tahir, 2000: 411; M. Süreyya, 1996: 929; Tuman, 1949: 973; Bilgin, 1998:17; Cunbur, 2006: 208).

Şuara tezkirelerinde, hayatı hakkında bu kısa bilgiler verilen Makālî Mehmed'in şiirlerine dair değerlendirmeler de yer alır. Meselâ Bağdatlı Ahdî, “*Gülşen-i Şuarâ*” adlı tezkiresinde Makālî'nin edebî şahsiyetini, şu umumî sözlerle tarif ve tasvir eder: “Beyne'l-akrân, bülend-himmet ve rüz u şeb t̄alib-i ma'rifet ve z̄urafâ içre letâ'if-i reng-â-reng ile şâhib-i maqâl ve şu'arâ mâbeyninde şüh-ţâb' u şîrîn-edâ ve h̄üsn-i kelâm ile nîkû-ı şîşâl ve her ân eşnâ -yı muşâhabetde đurûb-ı emsâl ile muqayyed ve ţabî'at-ı şî'riyyesi h̄üb u merğûbdur ve kûhsâr-ı 'âlemde hemîşe Ferhâd-veş 'aşîk-pîşe ve zâviye-i dünyâda şîrîn-dehenler yâdıyla şâhib-i endîşe olduğuna bu eş'âr-ı dil-keş mâlikdür.” (Ahdî, 2005, 534).

Buradan öğrendiğimize göre, Makālî Mehmed, akranı arasında yüksek gayretli, gece- gündüz ilim ve hüner talibi, zarif kişiler içinde rengârenk latifeler, ince manalı, nükteli ve hoş sözler sahibidir. Şairler arasında şuh tabiatlı, demek oluyor ki serbest ve neşeli yaratılışlı, tatlı üslûplu, güzel sözlü ve iyi huylu bir kişidir. Sohbet sırasında atasözleri, deyimler ve temsilî ifadeler kullanmaktan hoşlanır. Şiirle ilgili kabiliyeti güzel ve rağbete mazhardır. Şiirleri, onun bu âlem dağlığında daima Ferhad gibi âşıklığı âdet edinmiş; dünya köşesinde tatlı ağızlı güzelleri düşünmek ve anmakla meşgul olduğunu göstermektedir.

Makālî'nin;

“Maqālî ta'n-ı a'dâdan ne ğam erbâb-ı irfâna

Atarlar taşu elbetde dıraht-ı mîve-dâr üzre”

beyti, darb-ı mesel olmuştur. (Tahir, 2000: 411)

Makālî Mustafa Bey: Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim devri şairleri arasında Makālî mahlasını kullanan iki şairden biridir. Kayıtlara göre, bu Makālî'nin asıl adı, Mustafa'dır. Ona “Kör Makālî” de denir. Makālî Mehmed'in Alaşehirli olduğunu bildiren kaynaklar, Makālî Mustafa Bey'in de Alaşehirli olduğunu belirtir. Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*'da bahsettiği Makālî Mustafa Bey'in Akşehirli olduğunu, Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*'da yine “Makālî-i Sâni” (İkinci Makālî) olarak bahsettiği Makālî Mustafa Bey'in Güzelhisarlı olduğunu kaydeder. Ancak *Gülşen-i Şuarâ* yazarı Ahdî, bu Makālî'yi tanıtırken, onun memleketi ve mesleği konusunda “Anatoli sancağında erbâb-ı timârdan add olunur.” demektedir. Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-ahbâr*'da bu Makālî'nin hayatı ve geçim yolu hakkında şu bilgiyi verir: “Ve bi'l-

¹ Yaptığımız mukayeseli inceleme sonucunda bu tercümenin Emre adlı bir şaire ait olduğu anlaşılmıştır.

cümle sene seb'in eşnalarında şehzâde âsitânesine geldi. Turağ Çelebi merhûmun ihşânı ile yevmiye beş akçe ta'yin olup bölüğe geçdi. ”

Nail Tuman ilave bilgi olarak onun kadı olduğunu belirtir. Makâlî Mustafa Bey, Hicrî 997 (Milâdî 1589) yılında vefat etmiştir. Onun kabri Edirne kapısı haricindedir. Makâlî Mustafa'nın vefat yılı, *Sicill-i Osmânî*'de Hicrî 977 (Milâdî 1569-70) şeklinde gösterilir. Nail Tuman, 16. ve 17. asır biyografik kaynaklarında dayanağı olmadığından bu kaydın yanlış olduğunu söylemektedir. (Ahdî, 2005: 534-535; Kınalı-zâde, 1989: 921-923; Beyânî, 1997: 272-273; Âlî, 1994:327- 328; Kaf-zâde, 1997: 507; Riyâzî, vr.147a-147b; Kâtip Çelebi, 1971: 815; Müstakim-zâde, 2000: 403; Ş. Sâmi, 1996: 4361; M. Süreyya, 1996: 929; Tuman, 1949: 973-974; Cunbur, 2008: 208).

Söz konusu ettiğimiz Makâlî Mustafa Bey'in şairliği ve şiirleri hakkında Ahdî şu bilgileri verir: “Tabî‘at-ı şi‘riyyesi pür-zîver olmağın şu‘arâ-yı nâm-dârdan geçinür. Eş‘ârı hayâl-âmîz ve güftarı emşâl-engîz ve tarz-ı kaşâ‘idle maqbûl-i merdüm-i nîk ü bed olmuş ve bu bir gazel-i meşhûr kendinûñ icâd-ı hâşş-ı olduğu efvâhda mezkûr zîrâ ki açar kıpırkı iltizâm -ı mâlâyelzem idüp pesend-i şab‘-ı şu‘arâ ve maqbûl-i hâtr -ı zırafâ olsun diyü kalem-i müşğîn ile rakam-ı rengin kılmış ve ‘âşıkân -ı nazâr-bâzuñ hasb-i hâli ve kendinûñ şahid -i maqâlidür.” (Ahdî, 2005: 534-535).

Riyâzû‘ş-suarâ da (Riyâzî, vr.147b) ve *Keşfü‘z-zunûn*'da (Kâtip Çelebi, 1971: 815), *Sicill-i Osmânî* (M. Süreyya,1996: 929) de Makâlî Mustafa Bey'in divan sahibi olduğu ifade edilir.

Yine o asrın tanınmış tezkire yazarlarından Kınalızâde Hasan Çelebi, söz konusu Makâlî'nin şiirlerini şöyle değerlendirir: “Fîrâzende-i râst-mağâl tîrâzende-i hîl‘ât-i sihr-i halâl nağl-bend-i gülistân-ı belâğat mürsile-peyvend-i hürân-ı feşâhat dîde-i dil ü cânı kuhl-i ma‘ârif ü zurûr-ı letâ‘if ile rûşenâ gâvvâş-ı le‘âli-i eş‘âr olmağın ‘ummân-ı bî-kerân-ı ‘îrfâna âşnâ çeşm-i cinânı bâğ-ı ma‘rifete nergisvâr nâzır ve eşcâr-ı büstân-ı maqâlî şehâb-ı insicâm ve bârân-ı nezâketle tarî vü nâzır tûmturâğ -ı elfâz ile gâyetde muqayyed şerh -ı mümerred kelâminûñ binâsı ‘ibârât -ı belîğa ile mü‘esses ü müşeyyeddür. ‘Acebdür ki ol hüsrev-i mülk-belâğatuñ şi‘ri kemâlin bulmuş iken ve kelîmât-ı hâlet-bahşında cânı rahîk -i rakîk-ı nezâketle tölmiş iken mu‘în ü zahîri olmamağın mânend-i Selmân dil-şâd u handân olmamışdur ve gamâm -ı terbiyet ü ihşân ekâbir ü a‘yân-ı çemenzâr-ı dil ü cânına hergiz bârân olmamışdur.”(Kınalı-zâde, 1989: 921-922).

Hasan Çelebi'nin övgü dolu sözlerine rağmen, Gelibolulu Âlî, Makâlî Mustafa Bey'in iyi bir şâir olmadığı, kabiliyetinden çok itibar gördüğü, bazan yüksek sözlerle bir matla söylediğini, fakat o mısraların mana ve nükteden mahrum olduğu düşüncesindedir: “İsti‘dadından ziyâde ri‘âyet olunduğın fehm itmeyüp mezbûn (Maqâlî'yi) gerçekden şâ‘ir ve fezâ‘il ü kemâlâtı mütebâdir olanlardan şanmışdur. Gâh olurdu bülend elfâzla bir matla‘ dir idi. Mazmunı yoğladuğda bir şemmesi bulunmayup yerinde yıllar eserdi.” (Âlî, 1994: 328)

Yukarıda da belirtildiği gibi iki Makālî'den bahseden kaynaklar, her iki Makālî'nin de aynı vilâyetten ve kasabadan olduğunu gösterir. Kaynaklarda Makālî Mehmed Bey'den bahsedilirken onun Arap-zâde'den mülâzım olduğu söylenir. Tarihçi Âlî Efendi, Makālî Mustafa Bey'in de asker olduğunu söyler. (Âlî, 1994: 328) *Sicill-i Osmânî*'de Makālî Mehmed Bey'in kadı olduğu belirtilir. (Süreyya, 1996: 929) Nail Tuman, Makālî Mustafa Bey'in de kadı olduğunu ifade eder. (Tuman,1949: 973) Riyâzî, Makālî Mustafa Bey'in, Mehmet Tahir ise Makālî Mehmed Bey'in Edirnekapı dışına gömüldüğünü belirtir. (Riyâzî,vr.147b.; Tâhir, 2000: 411) Bursalı Mehmet Tahir, Makālî'lerin isimlerini karıştırmıştır. Hakkında bilgi verdiği Makālî'nin adı Mehmed olmasına rağmen o bahsettiği Makālî'nin ismini Mustafa olarak belirtir. Kaynaklardaki bu karışık veriler Makālî'leri bir birinden ayrı değerlendirmeyi zorlaştırmıştır.

Makālî mahlaslı şairlerin hayat hikayeleri ve şiirleri birbirine karıştığı için Makālî mahlaslı kaside ve gazellerin kime ait olduğunu tesbit etmek, çok güç görünmektedir. Ancak *Riyâzü'ş-şuarâ*, *Keşfü'z-zunûn*, ve *Sicill-i Osmânî*'de divan sahibi olarak gösterilen Makālî Mustafa Bey hakkında bilgi veren tezkirelerde ona ait olduğu belirtilen kaside ve gazel örnekleri, bizim tesbit edebildiğimiz bazı kasideler ve bir gazelle aynıdır. Makālî Mustafa Bey'in divanının nüshası veya nüshaları bulunup, incelendiğinde kaynaklarda mevcut olan kaside ve gazellerin tam olarak hangisine ait olduğu anlaşılabilir. Elimizdeki bazı kaside ve gazel örneklerine dayanarak bu kaside ve gazellerin divan sahibi Makālî Mustafa Bey'e ait olduğunu farz ederek değerlendirmelerimizi bu doğrultuda yapacağız.

Hemen bütün divan şairleri gibi Makālî Mustafa Bey de kendisini şiirlerinde över ve şairler arasında üstün bir yeri olduğunu iddia eder:

“ Ey Makālî yine şi'ruñ ile beyne'ş- şu'âra
‘Âleme velveleler şalsa gerekdür nâmuñ”

Makālî Mustafa Bey'in, yazmış olduğu şiirlerle yaşadığı dönemdeki şairler üzerindeki tesirini şunlardan tesbit edebiliriz: 16. asır divan şairlerinden Rahmî, Makālî'nin bir kasidesine nazire yazmış²; yine 16. yüzyıl divan şairlerinden Zihnî mahlaslı bir şair, onun “açar kapar” redifli gazelini tahmis etmiştir. Makālî Mustafa Bey'in bu gazeli, Zihnî'nin tahmisinden alınıp, aşağıda verilmiştir.

Makālî aynı zamanda hattattır. Kendisi bu hünerini
“Ben kuluñda şi'rden ğayrı bu hüsn -i hattı ki var
Kemterin her harfine biñ manşıb -ı a'lâ deger”

beytiyle ifade eder.

Makālî Mustafa Bey, incelediğimiz şiirlerinde aruzun en çok bilinen ve sık kullanılan kalıplarını tercih etmiş; tam ve zengin kafiyeyi kullanmıştır.

² Bu nazire Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962 numaralı mecmuanın 6a-7a yaprakları arasında yer almaktadır.

Devrine göre dili fazla süslü olmayan Makâlî Mustafa, bazı beyitlerde Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların çokça yer aldığı, ağır ve ağıdalı bir dille meramını anlatmıştır.

16. yüzyıl şairlerinden olan Makâlî Mustafa Bey de padişahın ve bazı ileri gelen devlet adamlarının iltifatına mazhar olmak için onlara kasideler sunmuştur. Meselâ, Âli Paşa için yazdığı kasidenin bir beytinde

“Şi’r ile kapuñda bulsam n’ola ‘âlî mertebe
Şi’r ile buldı Hayâlî Hayderiyken tavk -ı zer”

diyerek Hayâlî’nin Hayderî, yani Osmanlı padişahlarının benimsediği Ehl-i Sünnet’e uygun olmayan “Bâtınî” bir yol tutmuş olmasına rağmen, şairliği dolayısıyla çok ikram ve ihsan gördüğünü, kendisinin de şiiirleriyle devlet katında yüksek dereceye erişmek istediğini belirtmektedir.

Aşağıda kaside ve gazellerinden tesbit edebildiğimiz kadarıyla bazı örnekler verdiğimiz Makâlî, Kanunî Sultan Süleyman’a, Osmanlı devletinin ileri gelenlerinden Hoca Sadeddin Efendi’ye (Hâce Efendi sıfatıyla), Âli Paşa’ya (Âli Paşa-yı Atîk sıfatıyla), Merhum Tâci-zâde Cafer Çelebi’ye, Mâruf Efendi’ye, Mehemed Emin Efendi’ye kasideler yazmıştır.

Aşağıdaki altı kaside ve “açar kapar” redifli gazel, Nuruosmaniye Kütüphanesi’nde 4962 numarada kayıtlı mecmuadan;

“Merhabâ ey meh-i bî-mihr sevâd-ı şâmuñ
Küfr-i zülfüñ şerefi memleket-i İslâmuñ”

matlalı gazel, Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu 21 numarada kayıtlı “*Mecmûa-i Eş‘âr*” adlı yazmadan alınmıştır. (vr.196b)

Kasîde-i Merhûm Makâlî Rahmetu’llâhi ‘Aleyh

[Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

(58a) + - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Meger ki bir gice bu nüh serâçe-i muzlem
Çü çeşm-i mür ‘aceb teng ü târ idi muhkem
- 2 Söyünmiş idi o dem tünd-bâd-ı âhumdan
Çerâğ-ı mâh-ı şeb-efrüz-ı mihr-i âlem hem
- 3 Meger ki baht-ı siyâhum idi benüm ol şeb
Ki tîre nâle vü kaţ‘â seherden urmaya dem
- 4 Neşât şâhına irmişdi inhidâm ol şeb
Virüp harâba gönül kişverin sipâh -ı sitem
- 5 Halâşa çâre muhâl idi ya’ni her tarafum
İhâta etmiş idi şad-hezâr mühlik gam

- 6 Tolaşdı gerden-i cāna kemend-i bend-i belā
Mişāl-i turre-i pür-piç ü tīb u ham-der-ham
- 7 Gözümde uçar idi murğ-ı h'ābı tütmağ için
Sirişk-i dāne idi dām-ı halka-i dīdem
- 8 Bu ıztırāb ile nā -gāh gāflet aldı beni
Bir ān uyuğu yüzün gördi dīde-i pür-nem
- 9 Bu zevk u şevk ile ol dem kaşide şeklinde
Dilüme geldi bu mafla' meñ ü müstahkem
(58b)
- 10 Sirişk-i çeşm ile sīne tabl u āh u 'alem
Serīr-i 'aşka benüm husrev-i sitāre-şaşem
- 11 Yeter bu penbe-i dāğum sifāl -i bāde ile
Başumda tāt-ı keyānī elümde sāğar -ı Cem
- 12 Şeh-i memālik-i nazmum zebān durur tīgum
Cihāna neşr ider aḥkāmımı devāt u kalem
- 13 Benüm bu 'arşada evvel rāfi' alev ey suhan
Benüm bu dü yerde hem şā' iriyyet ile 'alem
- 14 'Adū-yı bed-güher etmez egerçi kim yāver
Riyāz-ı ma'rifet içre nihāl-i bārverem
- 15 'Aceb zamāna getürdi beni bu devr-i felek
Bu güne keşret-i faqr u bu ne kaḥt-ı kerem³
- 16 Velī ne fā'ide bir zerre i'tibārum yok
Benüm güneş gibi şehir içre şöhre-i 'ālem
- 17 Belā-yı 'acz ile ölsek⁴ de kimse bakmaz hiç
Belā budur yine der her biri benüm Hātem
- 18 Uyandum el yüze sürdüm didüm biḥamdillāh
Şeb āḥir olmuş irişmiş şabāḥ -ı ferruḥ-dem

³ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

⁴ Bu kelime ölseñ olarak da okunabilir.

- 19 Keşâkeş-i eleminden ne ğam baña dehrüñ
Felâket ü siteminden ne ğuşşa vü ne elem
- 20 Kemâl-i luţf ile ma‘rûf bir efendüm var
Gedâlara şeref-i iltifâtı dâfî‘ -i ğam
- 21 Olursa andan olur derdüme benüm dermân
İrerse andan irer zaħmuma benüm merħem
- 22 Yegâne Hazret-i Ma‘rûf Efendi kim oldur
Güzîde-i ‘ulemâ ħ‘âce-i vezîr-i a‘zam
- 23 Odur o zât-ı vera‘-pîşe vü şalâħ-reviş
Odur o şâh-ı melek-ħaşlet ferişte-şiyem
- 24 Odur o vâkıf-ı esrâr-nâme-i tevħîd
Odur o ‘ârif-i mażmûn-ı nüşha-i âdem
- 25 Odur o fâris-i meydân-ı kişver-i ma‘nâ
Semend-i fikrete rākib elinde nîze kalem
- 26 Cenâb-ı ‘âıfettidir melâz-ı ehl-i hüner
Der-i sa‘âdetidir şimdi mültecâ-yı ümem
- 27 Kelâm-ı pâkine âlüfte kâmilân-ı ‘Arab
Hadîş-i luţfuna âşüfte fâzlân -ı ‘Acem
- 28 Büzürgvâr-ı gürûh-ı ekâbir-i fużalâ
Şeh-i diyâr-ı mürüvvet meh-i sipihri-himem
- 29 Tekellüm etse olur çehre-i emel ħandân
Tebessüm etse olur ħâıtır -ı tarab ħurrem
- 30 Ĥiţâb etse sipihre buyur diye lebbeyk
Cemâda söylese şâdır ola şadâ-yı ne‘am
- 31 Seĥâda şöyledir açsa ne dem ħızâne -i cüd
Kifâyet itmeye maĥşûl-ı kân-ı ħâşıl -ı yem
- 32 Maĥâli bende kemâhî niçe ide medħüñ
Eyâ ħamîde-ħişâl eyâ veliyy-i ni‘am
- 33 Kalem-şikeste zebân u devât beste-dehân

- Bu i'tizār ile başdum çü rāh-ı 'acze qadem
- 34 Hēmiſe tā gele her ſubḥ -dem ſeh-i ḥāver
K' ide 'adālet ile def' -i zulm u ref' -i zulem
- 35 Sarāy-ı qadrūne dest-i ḥavādiſ urmaya seng
Binā-yı 'ömrüñ ola üstüvār u müstaḥkem

Kaſıde-i Maqālī Berā-yı Medḥ-i Ḥ'āce Efendi

[Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün]

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Debīr-i ṭab'a olup deste-i kāğıd u ḥāme
Bu resme yazdı ſenā ſafḥasına ser -nāme
- 2 Bu gūne düzdi du'ā riſtesine dürlü güher
Bu gūne ṭaḫdı güher-i gūſvār erḫāma
- 3 Bu ṭab' -ı pāk ile dersem n'ola tefāḫur idüp
Diyār-ı Rūmda ḳopdum çü gālīp A 'cām'a
- (59a)
- 4 Dilüm mecāzi-i neſr-i kelām-ı mürvārīd
Cevāhir-i ſuḫanum reſḳ-i nazm-ı ſeh-nāme
- 5 Benüm ki ḡulḡule-endāz-i kiſver-i ſuḫanum
'Aceb mi velvele ſalsam bu heftumīn bāma
- 6 'Ale'l-ḫuſuſ ki medḥ-i cenāb-ı mevlānā
Ki farzdır anı ta'rif ḥāſſa vü 'āma⁵
- 7 Yegāne Ḥaḫret-i Ḥ'āce Efendi kim anuñ
Œeref vücūd-ı ſerīfiyledir bu eyyāma
- 8 Odur efāzıl-ı dehr u odur o kāmīl-i 'aſr
Yanında ṭfl -ı sebaḳ-ḫ'ān hezār 'allāme
- 9 Odur o münſi-i devrān-ı Āl-i 'Oſmānī
Yaraſur olsa elinde ſihāb-ı zer ḥāme
- 10 Eyā sūtūde-ſıfāt ü eyā ḫamīde -ḫıſāl
'Aceb mi ḫālūmi geldümse ſaña i'lāma

⁵ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

- 11 Şikeste-bāl ben ol murğ-ı bî-per ü bālüm
Ki kâdir olmaya bî-dâne bir dem ārāma
- 12 Tütup tütup anı şayyād eyleye āzād
Oynaya dâne ucundan vara düşe dāma
- 13 Benüm bu faẓl iledür vā dirīğ ‘ālemde
Zebūn u kīse-tehī müflis ü kühen-cāme
- 14 Hünēr cihānda eger bā’iṣ-i sa’adet ise
Yeter bu nazm-ı bedī‘üm bahāne in‘āma
- 15 Bu yādigār kaşide bu tarz-ı hāşşu’l-hāş
Çomadı zerre kadar qadr-i tuhfe-i Sāma
- 16 Du‘āya başla Maḳālī çü bildüñ anı muḫāl
Müyesser ola bu ‘ālemde dest-res kāma
- 17 Hemīşe tā ki debīrān-ı ‘ālem-i ‘ulvī
Huṭūt-ı haṭ çeke bu şafḫa -i ğam-encāma
- 18 Cihānda haṭ gibi devletle pāyidār olasın
Yazıla nāmede nāmuñ vire şeref nāme

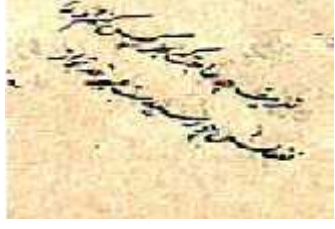
Ve lehu Eyzan

[Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün]

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Bir şeb ki alup destüme elmās-ı tefekkür
Ol dem çıkarup baḫr-i suḫanda niçe biñ dūr
- 2 Dür her biri ammā niçe dūr gevher-i şeb-tāb
Lāyık ki bu gevherden ola gūş-ı cān pür⁶
- 3 Yağdum o gice şubḫa degin revġan-ı fikret
Etdüm niçe bīhūde ḫayālāt taşavvur
- 4 Geh tāli‘-i naḫsumla idüp ceng ü cidālī
Geh çarḫa ḫidivāne çeküp tiğ -ı tehevür
- 5 Nā-gāh görüp pīr-i ḫired didi bu ḫālī
K‘ey bīkr-suḫan sende nedir bunca taġayyūr

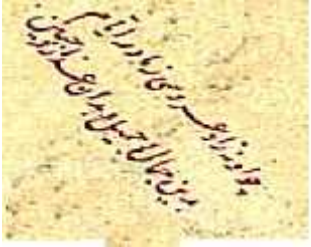
⁶ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

- 6 Didim elem-i faqr ile āzürde-i dehrem
Didi yüri bir devlet işigine yüzün sür
- 7 Didüm kıanı bir devlet işigi ki varup ben
Yüz şevk ile mālīde idem rüy-ı tefāhür
- 8 Didi der-i şadru'l-‘ulemā H̄āce Efendi
Kim çākeri olmağa çeker çarh tahassür
- 9 Oldur ‘ulemā hayline serdār-ı mükerrrem
Dār-ı ‘azamet dāver-i bī-‘ucb ü tekebbür
- 10 Bir merd-i fakīr olsa der-i luḫfuna mensüb
Elbette ider kıadr ile eflāke taşaddur
- 11 Her fende ‘umūmen dūr-i inşāda huşūşan
Ancağ ola deryā-yı fażīletde tebahhür
- 12 Kimdir ki añā olmaya bññ cān ile bende
Kimdir ki anı itmeye hayr ile tezekkür
- 
- 13
- 14 Naẓmuñ güheri buldu Maḳālī çü maḳāmın
Şimden girü ‘ālemde süḫan defterini dūr
(59b)
- 15 Maḳlūba müyesser demidür başla du‘āya
Yüz şevk ile dergāh-ı Haḳḳa ḫoğrı yüzün sür
- 16 Tā encüm ile zeyn ola her şeb tutuḳ-ı çarh
Altında kıala ḫalk ‘arūsāne meh ü hūr
- 17 Bāb-ı keremūñ ḫaşre degin olsa güşāde
Her tālibi maḳlūbuna ol mā’ide ırgür

Kaşide-i Makālī Berā-yı Medh-i Mehemmed Emīn

[Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün]

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 'Arūs-ı nüh tutuğ-ı zer-nigār-ı 'iliyyīn
Yüzine çekdi meger nāz bir ta'yin müşgīn
 - 2 Çıkuş serāçe -i mīnā-nümā neyledin
Neşīmen eyledi zīnet-serā-yı leyli hemīn
 - 3 Çıkardı cāme -i zer beft-i āsumānīsın
Giyüp kabā-yı siyeh-naqşını zamān u zemīn
 - 4 Geh itdi her yaña gīsūlarını ham -ber-ham
Geh itdi nāz ile ebrūlarını çin -ber-çin
- 
- 5
 - 6 Hıram idince saçar kaşr -ı zer-nigārīden
Görünce 'aqlı gidüp düşdi bir niçe miskīn
 - 7 Su'al idüp diseñ ol āfitāb-ı ra'nā mihr
Bu deñlü kendüzini eylemek neden tezyīn
 - 8 Murādı bu vere dāmād -ı kadrine anuñ
Ki ol-durur şeref-i rüzgār millet ü dīn
 - 9 Maħall-i medh ü şenā sezā -yı 'arż -ı du'ā
Harīf -i nükte-şinās ehl -i 'izzet ü temkīn
 - 10 Şeh -i diyār -ı kerem āftāb -ı evc -i himem
Sipīhr -i şafā -menzilet Mehemmed Emīn
 - 11 Zihī zihī şeref -i merdümān -ı mülk -i 'Acem
Hōşā hōşā eşer -i pāk -i haṭṭ -ı Kazvīn
 - 12 Getürmez āyine -i tab ' -ı pāk -gerde keder
Kamı anuñ gibi bir merdüm -i şafā -āyīn

- 13 Bisât-ı bâliş-i zerkâr-ı gayra baş egmem
Baña yeter eşigi hâki pister ü bâlin
- 14 Ne i'tibâr benüm gibi şahs-ı kem-ğadre
Kim anda husrev-i hâver gedâ-yı hâk -nişin
- 15 Kimesne kalmadı devrinde zâr illâ ben
Ümîdüm o ki beni de kômaya zâr u hazîn
- 16 Elüm alup beni bir pâyeye irişdir kim
Gözüme dâne-i hardal görüne çarğ-ı berîn
- 17 Dili kilîd-i künûz-ı hağâyıķ -ı ekvân
Derûnı mağzen-i genc-i değâyıķ -ı tekvîn
- 18 Haşûd anuñla niçe ide bağş -i fazl u hüner
Tıtalum eyleye kani temâyüz ü tebyîn
- 19 Ne deñlü eyleye güncişk lâf-ı 'anğâyı
Muğâldir k'ola hem -zür-ı pençe-i şâhîn
- 20 Var ise dest-i şehâ -pişesine reşküm yok
Kim i'tikâd iderüm eger iderse yemîn
- 21 Nişâr-ı pâyına şâyeste bulmadum bir dür
Bu nazımda oldum Mağâlî güher-çin ⁷
- 22 Benüm ol şâ'ir-i sihr-âferîn ki eş'arum
Ki aşdı gerden-i çarğa kılâde-i zerrin
- 23 Hayâli görse hayâlât-ı nazm-ı renginüm
Diyeydi her biri nağş-ı nigâr-hâne-i Çin
- 24 Niteki zeyn ide kevnde 'arûs-ı mihr-i felek
Niteki seyr ide gerdünda mâh ile pervîn
- 25 Hemîşe mesned-i 'izzetde ber-ğarâr olasın
Hemîşe kevkeb-i sa'd ile zâtuñ ola çarîn

⁷ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

Kaşide-i Memhûm Makālî Der Medh-i Tâci-zâde Raḥmetu'llâhi 'Aleyh

[Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

(81a) + - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Viren kemâl-i şeref şive-i Hudâ-dâda
'Uṭârid-i felek-i luṭf Tâci Beg-zâde
- 2 Cevâhir-i ḥaṭ-ı Yâkût-kıymeti anuñ
Ne degme kânda bulınur ne degme deryâda
- 3 Kılâde-i hüneri aşdı gerden-i 'arşa
Degil hilâl görinen bu ṭâḳ-ı mînâda
- 4 Odur o şayrafî-i cevher-i hıızâne-i ḥaṭ
Odur o zerger-i kâmil bu fenn-i zîbâda
- 5 Ne Tâci-zâde şeh-i kişver-i memâlik-i ḥaṭ
Suṭûr-ı şaf-zede 'asker yanınca âmâde
- 6 Hoşâ Sikender-i gîti-güşâ-yı ḥaṭṭ-ı ḥaṭ
Yüritdi ḥükmüni varınca zulmet -âbâda
- 7 Giyâh-ı müşg biter bû'l-'aceb kerâmetdür
Ġazâl-i ḥâmesi geşt itse sîm -i şahrâda
- 8 Güm olsa gitse cihândan uşûl-i defter-i ḥaṭ
Teveccüh eylese ḳâdirdir anı icâda
- 9 Der-i sa'âdetidir şimdi kıble-i küttâb
Reis olalı o dîvân-ı şadr-ı a'lâda
- 10 Külâh-ı küşesi reşk-i 'amâme-i ḥurşid
Fîrâz-ı küngüre-i ṭârem-i mu'allâda
- 11 Sezâdurur k'ola tuğrâ-nüvîsi sultânî
Çü yok anuñ gibi ḳânûn -şinâs dünyâda
- 12 Sevâd-ı Rûma iki Tâci-zâde virdi şeref
Birisî ḥüsn-i ḥaṭ u biri şî'r ü inşâda
- 13 Bu daḥı gerçi degil ḥâli ol fazîletde
Ġarâz ikisini temyîz durur bu eşnâda
- 14 Eger ki andan eyü olsa hoş-nüvîs üstâd

- Dilā varup aña şākird olaydı Bihzāda
- 15 Yetişmeye haṭ-ı vaşfın kûrutmağa ke sem (?)
Bu heft-tûde-i gâbrā maḥall-i imlāda
- 16 Faķîr kalmadı illā haķîr devrûnde
Ayağa düşmedi kimse dilā meger bāde
- 17 Çü yok medāyihine bende nev‘ -i isti‘dād
Meger ‘ināyet-i luṭfi irişse imdāda
- 18 Benüm kalem gibi kân ađlamak dem -ā-dem işim
Müyesser olmadı gülmek bu ‘abd-i nā-şāda
- 19 Dilā cenābına ‘arz-ı merāmuñ it yûri var
Ġaraz huşûl-i murādāt ise bu dünyāda
- 20 Bahāne olmağa ihşān-ı bî-bahānesine
Bir iki beyt binā kıl mûnaķķaş u sāde
- 21 Maķālî şıdk ile başla du‘ā -yı devletin it
Dil-i mekârim-i zātı çü mümkün a‘dāda
- 22 Hemişe tā ki nüvisendegān-ı ‘ālem-i kuds
Huṭûṭ vaz‘ ide nüh-şafḥa-i mücellāda
- 23 Cihānda devlet ile ‘ömri pāyidār olsun
Ġabûl ola bu du‘āmuz hużûr-ı Mevlāda

Ġaşıde-i Memhûm Maķālî Der Medḥ-i Sultān Süleymān Ġān

[Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün]

(82b) - - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Bir şubḥ-dem ki ḥusrev-i Rûm oldı aşikār
Atın karāra ķodı şehenşāh-ı zengibār
- 2 Çeng itmege sipāh-ı şeb-i bî-direng ile
Meydāna girdi ḥusrev-i ḥunuk felek-süvār
- 3 Cengāverān-ı ma’reke-ārā-yı Rūmiyān
Şaf bağladılar eyleyüp āheng -i kārzār
- 4 Tađıldı ceyš-i zengi-i deycûr ol seḥer
Bir laḥza ķādir olmadı cenge idüp firār

- 5 Sulṭān-ı şubḥ ḥusrev-i ḥāver zemīn-i mihr
Bir ṭōb-ı zerle aldı yedi nīl-gūn ḥiṣār
- 6 Kaçsa ‘adem diyārına dek mülki şāh -ı zeng
Çün teng tār-ı şeb başına oldu teng-tār
- 7 Beñzer aña ki ‘asker-i küffārı ceng idüp
Kırdı geçirdi ḥāzret-i şāh-ı büzürgvār
- 8 Sulṭān-ı berr ü baḥr Süleymān-ı şark u ğarb
Dārā-yı tāk-baḥş -ı ḥavākīn-i nāmdār
- 9 Oldur ol āfītāb-ı semavāt-ı salṭanat
Zerrāt-ı ‘ālem anuñ ile eyler iftiḥār
- 10 Bezminde bir gedāstı durur kāseler Cem
Rezminde bir za‘if ü zebūnı Sifendiyār
- 11 Cemşid ü Keykubād’a berāber tutun anı
Bilmez nedir şığār la māhiyyet-i kibār
- 12 Efrāsiyāb-ı ma‘reke Mührāb-ı ‘Arab’da
Behrām-ı rezm-i şāh-ı ‘adū bend-i cān-şikār
- 13 Şāhā bu heft kāḥ-ı zer-endūh-ı felek
Ḳadrūñ sarāy içre bir altun beneklü zār
- 14 Sensin sen ol sülāle-i şulb-i ḥudāygān
Mevrūşdur niçe atadan saña her diyār
- 15 Da‘vā-yı mülk idenler içinde ḥaḳīkaten
Kime virildi saña virilen bu iktidār
- 16 Aḥsentü re’y-i şā’ib-i fikr-i daḳīküñe
Tutduñ cihānı ḳabza -ı ḳudret ile üstüvār
- 17 ‘Oşmāniyān ki efdāl -ı şāhān-ı dehrdür
Yine ḳamustı zātūn ile eyler iftiḥār
- 18 Ḳoştanṭıniyye bir şādef-i baḥr-i salṭanat
Sensin içinde ol şādefūñ dürr-i şāhvār

- 19 Bu şevketüñ göreydi selâtin-i mâziye
Her biri künc-i zâviye eylerdi ihtiyâr
- 20 Âb üzre şol hâbâb serî'ü'z-zevâldir
Şemşirüñ üzre kelle-i haşm-ı siŋzekâr

Kaşide-i Merhûm Makâlî Çelebi Berâ -yı 'Alî Pâşâ-yı 'Atûk

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

(98a) - + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hüsrev-i hâver ki tûrdı câme -h'âbindan seher
Pâsbân-âsâ tağıldı encüm -i seyyâreler
- 2 Bâd-pây-ı çarhı çekdi mi ser-âhûr-ı kazâ
Tâ binüp ide sevâd-ı mağrîbe 'azm-i sefer
- 3 Ol semendün sîmden na'li durur şekl-i hilâl
Kehkeşân boynında bir zerrîn kılâdedür meger
- 4 Âferîn ceng erse çarha ki bir zer tûp ile ⁸
Gicenüñ bunca kılâ'm eyledi zir ü zeber
- 5 Yâ meger tāvus-ı zerrîn-perdür olmuş âşikâr
Murğ dârna sipihrüñ virmek için zîb ü fer
- 6 Bir nigârındır yâhûd gülgün libâsıdır şafağ
Gurfesinden her seher gerdünuñ olup cilve-ger
- 7 Yâ meger tağıtmağa zâğ şebüñ minkâresin
Bir ser-âmed bâz-ı zer-peykerdir açmış bâl u per
- (99b)
- 8 Ey felek lâzım degil dehre ziyâ-yı mihr ü mâh
Nûr-bağş-ı 'adl u inşâf-ı 'Alî Pâşâ yeter
- 9 Dergeh-i 'âlem medâr-ı merkez-i pergâr-ı çarh
Âsumân-ı âsîtâm melce-i ehl-i hüner
- 10 Pestdür qadri yanında kârgâh-ı nüh felek
Kef- gece deryâ-yı hilmin görse küh-ı Kâf eger
- 11 Şöyledür luŋfi ki 'arz-ı ihtiyâc idenlere
Şol kadar ihsân ider kendü qalur muhtâc -ter

⁸ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

- 12 Hancer-i hışmı ider şahrâları der yâ-yı hûn
Bâd-ı kâhri esse kıo bahırdan tozlar kıopar (?)
- 13 Ger söyine cânib-i maşrıkdâ şem‘ -i âftâb
Yağa mağribden eger eylerse bir ednâ nazâr
- 14 Serverâ gûş it kelâmum gevherin kim yaraşur
Gûşvâr olsa binâgûşuñda bu birkaç güher
- 15 Destüñe şu kıoymağa hâzır kıuluñ Hindü hemân
Mâh-ı nev-simîn gelince âfitâb ibrık-ı zer
- 16 Kâtib-i dîvânuñ olmağa ‘Uţârid Müşteri
Şâhib-i dergâhuñ olmağı Zuhal çokdan umar
- 17 Âsitânuñ var iken devletlü Sultânum benüm
Bu Maķâlî çâkerüñ olmaķ revâ mı derbeder
- 18 Kim durur derseñ eger bir bende-zâduñdur yine
Gün gibi ‘âlemde bir rûşen çerâguñdur peder
- 19 Ben aña şâ‘ir derem kim medh iderler hâzretüñ
Hasb-i hâlinde dutar bir şi‘r -i ter icâd ider
- 20 İ‘tibârum olmasa kendü yerümde n’ola ger
Kâdr u kıymet bulmamışdur kân içinde la‘l-i ter
- 21 Ben kıuluñda şi‘rden ğayrı bu hüsni hattı ki var
Kemterin her harfine biñ manşıb -ı a‘lâ deger
- 22 Şi‘r ile kıapuñda bulsam n’ola ‘âlî mertebe
Şi‘r ile buldı Hayâlî Hayderiyken tavķ -ı zer
- 23 Bergüzâr-ı şi‘r ile gelmek tapuña serverâ
Ka‘beye hürmâ iletmek gibidir Mışra şeker
- 24 Niteki hürşid-i ‘âlem-tâb ile şeb maķv olur
Zeyn ola ‘âlem kevâkib birle her şeb tâ-seķer
- 25 Âfitâb-ı devlet ü ‘ömrüñ ğurûba varmasun
Kim bula zât-ı şerîfüñ birle bir ‘âlî maķar

Ġazel-i Merḥūm Maḳālī

[Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün]
(144a) - - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Dil ḥānesin ğam -ı ruḥ -ı cānān açar ḳapar
Ḥalvet-serāy -ı ḥāşşını sultān açar ḳapar
- 2 Seyr itdürür iki dizi lü'lü -yi şāhvār
La'l -i lebūñ ki ḥoḳḳa -i mercān açar ḳapar
- 3 Şeh -perlerini nāz ile şāhīn -i zülf -i yār
Cān murġunuñ şikārına her ān açar ḳapar
- 4 Derbānuñ olmuş ey şanem aġyār -ı bed -liḳā
Ḥayfā ki bāb -ı cenneti şeytān açar ḳapar
- 5 Nazmuñ Maḳālī ḳomadı raġbet cevhere
Şarrāf -ı dehr bir ḳuru dükkān açar ḳapar

Ġazel-i Maḳālī

[Fe'ilätün Fe'ilätün Fe'ilätün Fe'ilün]
(196b) + + - - / + + - - / + + - - / + + - -

- 1 Merḥabā ey meh -i bī -mihir sevād -ı şāmuñ
Küfr -i zülfüñ şerefi memleket -i İslāmuñ
- 2 Şubḥ -ı devletdür o ruḥ şām -ı sa'ādetdür o zülf
Gözümüñ merdümi ḥāl ü ḥaḫ -ı 'anber -fāmuñ
- 3 Ne ḳadar var ise 'ālemde oñulmaz yara
Ġālibā zaḫmıdır ol ḥancer -i ḥūn -āşāmuñ
- 4 'Ālemüñ n'eyleyeyin genc -i firāvānını ben
Vaşlı el virmeyicek sen büt -i şim -endāmuñ
- 5 Ey Maḳālī yine şi'rüñ ile beyne'ş -şu'āra
'Āleme velveleler şalsa gerekdür nāmuñ

SONUÇ

16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde siyasî ve askerî sahalarda kazanılan başarılar; ilmî, kültürel ve edebî hayata da yansımıştır. Bu çağda bütün sanat dallarında olduğu gibi, dil ve edebiyat sahasında da büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Padişahlar başta olmak üzere, ileri gelen devlet adamlarının şairleri desteklemesi sonucu, bu asırda Osmanlılarda, şiir ve edebiyatın yüksek bir dereceye erişmesini sağlamıştır.

Divan edebiyatının Fuzûlî, Hayâlî, Bâkî gibi yüzlerce şair ve yazar sayesinde son derece ileri bir seviyeye ulaştığı 16. asırda, kaynakların çoğunda Makâlî mahlaslı iki kişinin yaşadığı belirtilmiştir. Bazı kaynaklarda da bir Makâlî'nin yaşadığı iddia edilmiştir. Yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda, bu asırda Makâlî Mehmed ve Makâlî Mustafa adlı iki şairin yaşamış olduğu anlaşılmıştır. Şairlerin mahlaslarının aynı olması ve kaynaklarda aynı vilayet ve beldeden gösterilmesi, hayat hikayelerinin ve şiirlerinin karıştırılmasına neden olmuştur. Şairlerin hayatları konusunda en ayrıntılı bilgilerin olduğu tezkirelere ve diğer kaynaklara dayanan bilgilere ulaşılmaya çalışılmış; şairlerin hayatları ve sanatları hakkında elde olan bilgiler ayrıştırılarak verilmiştir. Bu iki şairden Makâlî Mustafa Bey'in şiirleri için kaynaklarda örnek olarak verilen beyitler, tespit ettiğimiz mecmualardaki bazı kasidelerle ve bir gazelle aynıdır. *Riyâzî Tezkiresi, Keşfü'z-zunûn ve Sicill-i Osmânî* gibi biyografik kaynaklarımızda Makâlî Mustafa Bey'in olduğu haber verilen divanı bulunup, incelendiğinde; bu mesele açıklığa kavuşacaktır. Elimizde bulunan sınırlı verilere dayanılarak bu kasidelerin ve gazellerin divan sahibi Makâlî Mustafa'ya ait olduğu tahmin edilip bu doğrultuda değerlendirilmeler yapılmıştır.

Makâlî Mustafa gibi yaşadığı dönemdeki şairleri etkileyen ve yazmış olduğu şiirlere nazireler kaleme alınan şairlerin şiirlerinin neşredilmesinin edebiyatımıza katkısı şüphesiz büyüktür. 16. asrın şiir geleneğinin ortaya çıkarılmasında, bu dönemde yaşamış şairlerin divanlarının bulunup incelenmesi; divanı bulunamayan veya olmayan şairlerin şiirlerinin mecmualardan tespit edilerek neşredilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

Ahdî ve Gülşenü'ş-şuarâsı (2005), haz. Süleyman Solmaz, AKM Yayınları, Ankara.

Âşık Çelebi (2010), *Meşâirü'ş-şuarâ c.II*, haz. Filiz Kılıç, İstanbul Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

BANARLI, Nihad Sami (1970), *Resimli Türk Edebiyatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Beyânî Mustafa b. Cârullâh (1997), *Tezkiretü'ş-şuarâ*, haz. İbrahim KUTLUK, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.

BİLGİN, Azmi (1998), *Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Bursalı Mehmet Tahir (2000), *Osmanlı Müellifleri c. II*, haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, (İstanbul, 1333'ten tıpkıbasım, kısaltması: OSM) Ankara.

CUNBUR, Müjgân (2006), "Makâlî" *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c.6, AKM Yayınları, Ankara.

DİLÇİN, Cem (2009) *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2005), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, İstanbul.

ERDEM, Sadık (2004), “XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri”, *Türkbilig*, sayı 8, s.74-107, Ankara.

Gelibolulu Mustafa Âli (1994), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen, AKM Yayınları, Ankara.

İPEKTEN, Haluk (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

İPEKTEN, H.- İSEN, M. -TOPARLI, R.- OKÇU, N.- KARABEY, T. (1998), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları,, Ankara.

Kaf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'ârı (1997), haz. Bekir Kayabaşı, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya.

KAPLAN, Mahmut (2005), “Tezkirelere Göre Manisa Şairleri”, *Manisa Şehri Bilgi Şöleni*, s.363-364, Manisa.

Kâtib Çelebi (1971), *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütubi ve'l- funûn*, c.1, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.

Kınalızâde Hasan Çelebi (1989), *Tezkiretü'ş-şuara c.II*, haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayını , Ankara.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1933), “Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülü”, *Yeni Türk Mecmuası*, sayı 7, s. 537, İstanbul.

Mehmet Süreyya (1996), *Sicill-i Osmanî c.3*, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin (2000), *Mecelletü'n-nisâb fi'n-nisbi ve'l-künâ ve'l-elkâb*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Riyâzî, Riyâzu'ş-Şuarâ, Berlin Devlet Ktp. Doğu Bölümü Ms.or.oct.1042.

Şemseddin Sami (1996), *Kâmûsu'l-A'lâm C. 6*, Kaşgar Yayınları, Ankara.

Şemseddin Sami (2007), *Kâmûs-ı Türki* , Çağrı Yayınları, İstanbul.

TUMAN, Mehmet Nâil (2001), *Tuhfe-i Nâ'ili -Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri- C.II*

haz. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), *Osmanlı Tarihi c.II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

YILMAZ, Ali (1996), *Kanunî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.